

Munka Jenőné, szül. Dobossy Ilona öccséhez írt levelei*

Kilenc magánlevelet olvashat az alábbiakban az olvasó. Mégsem csupán egyetlen család életébe nyer bepillantást, hiszen ezek a levelek, amelyeket a nővér írt távol lévő öccséhez, a szlovákiai magyarság egészének a második világháború utáni megpróbáltatásairól szólnak. A levelek írója Munka Jenőné, született Dobossy Ilona, igazgató-tanítónő, aki öccséhez Dobossy Lászlóhoz, az akkor Franciaországban tartózkodó kiváló filológushoz és européer személyiséghez címezte azokat az Érsekújvárhoz közeli Zsigárdról. Az 1999-ben 89 éves korában elhunyt Dobossy László életpályája a közép-európai ember útkeresésének szimbóluma. A Vágfarkasdról elinduló Dobossy Prágában a cseh, Párizsban a francia kultúra szeretetét szívta magába, hogy végül Budán letelepedve találja meg otthonát. Családjá sem átlagos család, hanem olyan, amelyből tanítók, mérnökök és a szellemi élet más szereplőinek egész sora származott. A levelek írója Dobossy Ilona is egyike azoknak a legendás falusi tanítónőknek, akik nemcsak tanították a diákokat, hanem nevelték is őket, s aki még példaképe és szellemi vezetője tudott lenni a falunak. Aktivitására legyen példa, hogy Tóth László a magyar műkedvelő színjátszás két világháború közötti történetéről írt tanulmányából idézi a *Prágai Magyar Hírlap* 1935-ben megjelent kommentárját, amely szerint „hatvan életrevaló zsigárdi elemistából olyan parádés színházat csinált Munka tanító néni, hogy a nagyok is csodájára járnak”.

A közölt levelek talán akkor is érdekesek lennének, ha nem a második világháborút követő megpróbáltatásokkal teli években írták volna őket. De akkor születtek, így túlmutatva családi vonatkozásaikon a hontalanság éveinek fontos és az egyik legszabatosabban megfogalmazott kordokumentumai. Az első levél 1945. november 21-ei keltezésű, a kilencedik pedig 1947. október 12-ei. E nem egész két év alatt nemzeti kisebbségünk történetének sorsfordító eseményei zajlottak le. Az első levél Érsekújvár előző évi lebombázását örökíti meg, ám a leírt szörnyűségek ellenére is a bizakodás üt át rajta. A levél első mondatainak egyikében – „Már régen készültem neked írni, de úgy voltunk értesülve, hogy csak idegen nyelven lehet külföldre írni, így hát nem mertem hozzáfogni, mert azt a sok mindent, amit írni akarok, ami a családdal azóta történt, azt csak magyarul tudom leírni” – Beneš elnök rendeletei már éreztetik hatásukat, azonban már mintegy megelőlegezi mindazt, ami a további levelek fő témája lesz: a szlovákiai magyarság üldöztetését. A cseh-

* Az alábbiakban közölt kilenc kéziratos levél másolata a Teleki László Intézet kéziratárából került a Fórum Kisebbségkutató Intézet kéziratárába. A leveleket eredeti formájukban, mindenféle rövidítés és kihagyás nélkül közöljük. Kivételt az 5. sz. levél jelent, amely csupán töredékes formában őrződött meg. A mai helyesírási normáktól eltérő nyelvjárási vagy következetesen használt egyéni sajátosságokat megőriztük, a megértést nehezítő hibákat viszont kijavítottuk.

szlovák nemzetállam kiépítésének érdekében bezárták a magyar iskolákat, betiltották a magyar szót, 1946 novemberétől pedig 4 hónapon keresztül 220 településről összesen 44 129 magyart hurcoltak el csehországi kényszerközmunkára. Közben 1946. február 27-én Budapesten aláírták a későbbiekben több mint 80 ezer magyar áttelepítését lehetővé tevő csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezményt, ugyan-ezen év májusában pedig meghirdették a kitelepítésektől és deportálásoktól rettegő magyar lakosság legaljasabb zsarolását lehetővé tevő reszlovakizációs akciót. Ezek az események Munka Jenőné öccséhez írt leveleiben azonban nemcsak hátteret képeznek a családi élet eseményeinek felelevenítéséhez, hanem főszerepet kapnak, s a család ügyes-bajos dolgai eltörpülnek mellettük. De hogy is lehetne fontos, hogy az öcsi megbukott a vizsgán vagy hogy Jenőnek és a gyerekeknek csak az a ruhájuk maradt a háború után, ami rajtuk volt, amikor az emberek attól félnek, hogy teherautóra rakva elhurcolják őket szülőföldjükről. A levelek minden során át-süt ugyanis, hogy írójukat nem csupán a család, hanem az egész Mátyusföld sőt az egész felvidéki magyarság iránti felelősség hajtja. Leírásai azonban mégsem elfogultak vagy indulatosak. A levélíró nem ítélni akar, hanem csupán tudósítani mindarról, amit átél és lát, s amiről Párizsban élő öccse csak az ő leveleiből értesülhet. A látszólag szenvtelen modor mögött azonban fel-fel sejlik az érzelmek feszültsége. „Egész nap hangzik a ládák szögelése, mintha koporsókat szögelnének” – írja a lakosságcserére készülődő Zsigárdiakkal kapcsolatban, s nem is kell többet mondania, hiszen ez a mondat mindent kifejez.

Munka Jenőné, Dobossy Ilona öccséhez írt levelei nemcsak egyszerű kordokumentumok, hanem fontos adalékok a szlovákiai magyar kisebbség egy neves személyiségének, Dodossy Lászlónak az életpályájához.

Simon Attila

1. sz. levél

Zsigárd, 1945. nov. 21.

Kedves Lacink!

Nov. 11-én írott leveledet ma megkaptuk. Már régen készültem neked írni, de úgy voltunk értesülve, hogy csak idegen nyelven lehet külföldre írni, így hát nem merem hozzáfogni, mert azt a sok mindent amit írni akarok, ami a családdal azóta történt azt csak magyarul tudom leírni. Már Anikóhoz írott leveledből értesültünk, hogy megnősültél, és így a család egy kedves új taggal szaporodott, Julikával. Így ismeretlenül is nagyon szeretjük, csak az a kár, hogy még sok idő elmúlik majd amíg személyesen is megismerhetjük. Ha lehet küldeni, küldjél róluk fényképet Julikáról meg a kis Mariskáról. A kis Mariskának itthon is lesz egy kortársa. Imruséknak szept. 27-én született egy kislányuk: Ágnes, Juditnak kereszteltük. Éppen okt. 7-én kereszteltük a kis Déneske halálának érfordulóján. Imrusék nagyobbik lánykja Ildikó szép nagy lány, már iskolába jár, azaz fog majd járni, ha majd lesz tanítás.

Most pedig beszámolok részletesen a múlt év eseményeiről. A legszomorúbb dolgokat azt hiszem már Anikó is megírta. A múlt tavasztól kezdve sokat izgultunk a repülőgépek miatt, amik ezrével jártak felettünk majdnem minden nap. Mamikáéknak én mindig mondtam, hogy jöjjenek ki Zsigárdra lakni, de csak nem tudtak megválni a régi háztól, no meg senki nem gondolt arra komolyan, hogy Ujvár is sorra kerüljön. Szeptemberben még az iskolák is megkezdődtek. A mi gyerekeink is elmentek. Október elején hazajöttek szünetre. Másnap rengeteg repülőgép ment el fe-

lettünk, egyszerre csak szörnyű dübörgés hallatszott, azt hittük, hogy nálunk is összedőlnek a házak. Mindjárt tudtuk, hogy ez csak Ujvár lehet.¹ Nagyon rossz érzésünk volt. Telefonálni akartam, de nem lehetett. Vonat nem ment. Így aztán Dönci biciklire ült és elment Ujvárra. Egyenesen a házhoz. Ott nem talált senkit csak romhalmazt. Akkor elment Imrusékhoz megtudni, hogy mi történt, ott sem talált mást csak romokat. Úgy ténfergett azután a városban, kérdezősködött jobbra, balra és úgy tudta meg, hogy mamika és apí kórházban vannak. Imrusék meg valami ismerősüknél. A kis Déneske holttestét is egyik ismerősükhöz vitték be, mert a házukból semmi nem maradt. Közben mi is kocsit kerítettünk és mi is bementünk Ujvárra. Azt a napot soha el nem felejttem. Az egész város porban és füstben úszott, a sok kétségbeesett ember mindenfelé, akik hozzátartozóikat siratták, mások akik vagyonuk roncsait nézték elkeseredve. Akkor ásták ki a romok alól a holtakat. Emlékszel azokra a nagy vasutas házakra, amik előttünk voltak? Mind a kettő összedőlt. Egyiknek a pincéjéből 70 halottat ástak ki. Mamikáék négyen voltak a pincében. A hálósoba kapta a találatot, a középső rész meg a légnymástól összedőlt és mamikáékat betemette. A konyhából minden lezuhant a pincébe. Szerencsére mindjárt jöttek emberek, akik kihúzták őket. Apinak eltörött a felső lábszárcsontja. Mamika szerencsésebben úszta meg a dolgot, mert csak zúzódásokat szenvedett. Az volt a baj, hogy Ujvárrban minden szervezetlen volt és mamikáék szombaton déltől csak vasárnap délután részesültek első segélyben. Sem szállítóeszközhöz sem orvoshoz nem lehetett hozzájutni. A városban minden a fejetetején állt. Mindenki fej nélkül kapkodott és szaladgált. Mamikát magunkkal hoztuk Zsigárdra, de szegény apit ott kellett hagyni a kórházban, mert nem lehetett szállítani. Ott néhány nap múlva tüdőgyulladást kapott és egy hét múlva szépen csendesen elaludt. Semmit nem szenvedett, még halála előtt néhány órával jóízűen evett és elszívott egy szivart. Mamika nem is tudott a szomorú esetről, mert ő meg nálunk feküdt. Nem mertük neki megmondani mindjárt, csak később, mikor már egy kicsit megerősödött. Képzeld el szegény mamikának a sorsát. Egész életükben dolgoztak, takarékoskodtak és most öregségére semmije nincs. Megszokta, hogy mindig ő adjon a gyerekeinek és most neki kell elfogadni. Jelenleg nyugdíja sincs. Azóta mamika nálunk élt. Lassan a csapásokból is felépült és az életkedve is megjött. Most szeptemberben beköltözött Ujvárra, ott kibérelt egy szoba-konyhát és ott lakik a mi gyerekeinkkel. Azok beiratkoztak az ujvári szlovák gimnáziumba és most azt látogatják. Mamikának igen jót tesz ez az élet, hogy megint saját háztartása van, ahol tevékenykedhet. Innen szállítunk nekik élelmet.

Tavaly a bombázás után Imrusék is hozzánk költöztek és a szomorú időket így együtt könnyebben elviseltük. Mikor azután a front ide került hozzánk, akkor is sok izgalmas órát éltünk át együtt. Most már Ujvárrban laknak. Egész helyesen berendezkedtek újra, de Imrus még most is sokszor van nálunk, mert itt jobb a levegő. Ideje meg van, mert irodája most nincsen.

Még valamiről be kell számolnom, ami téged érint. Mamika még a bombázás előtt kihozott egy csomó holmidat. Sok szép dolog volt, mind uj. Ingek, hálóingek, törülközők, alsónadrágok, ruhaszövet stb. Mamika ezeket a hazaküldött fizetéséből vásárolta számodra és azt gondolta, hogy itt nagyobb biztonságban lesz. Sajnos azonban a hadműveletek során a mi ruhaneműnkkel és élelmiszerkészletünkkel együtt ez is megsemmisült. Véletlen folytán megmaradt három öltönyöd, meg a sínadrágod. De ezekből egy barna ruhádat utólagos jóváhagyásod reményében kölcsönvettünk Jenő részére, a sínadrágodat meg Döncinek, mert Jenőnek és a gyerekeknek csak az a ruhája maradt, ami éppen rajtuk volt. Ne haragudj érte, reméljük,

kerülünk még olyan helyzetbe, hogy megvehessük. Jelenleg nem tudnánk megvenni, mert még nem kapunk fizetést. Azért élelemben nem szenvedünk hiányt, mert a falubeliek nagyon ragaszkodnak hozzánk, és sok mindennel ellátnak bennünket. Azt mondják, hogy ők nem felejtik el, amit a faluért tettünk. Akármit veszünk, mindig azt mondják, hogy nem kell fizetni, csak majd ha lesz pénzünk. Így hát csak éledgélünk, csak rossz ez a tétlenség. Szivesebben dolgoznánk. Mamika sem szenved semmi hiányt, mert néhány fontosabb ruhát sikerült a romok alól kiásni. A gyerekek már nagyok. Októberben vizsgáztak a mult évi anyagból, így a mult évet nem veszítették el. Öcsi most hatodikba ment, Dönci nyolcadikba. Szorgalmasan tanulnak franciául. Dönci mindig azt emlegette, hogy majd leérettségizik és elmegy Párizsba. Igen nagy kedve van a vegyészethez. Volt egy egész helyes kis labororiuma is, de az is tönkre ment. Most már nem tudom mi lesz szegény gyerekekkel, mert egy osztálytársa könnyelműségéből saját hibáján kívül politikai ügybe keveredett és most vizsgálati fogságban ül Pozsonyban már 3 hete. Ez most a legnagyobb gondunk a többi mellett. Pedig tavaly is kijutott neki, mert mikor a nyilasok Németországba akarták vinni, megszökött és 3 hónapig bujdosott. Öcsi meg úgy menekült meg a kihurcolástól, hogy éppen akkor diftériában feküdt. Ezért jó ha lánya van valakinek, mert azzal nem járnak ilyen gondok. De reméljük, hogy majd csak minden elintéződik és jóra fordul. Feriék nagyon jól vannak. Mindenük megvan és nagyon megelégedettek.

Most már mamika is megnyugodott, csak olyankor sirdogál, ha a régi időket meg a régi házat emlegetjük. Későbbi bombázások során még újabb találatokat kapott a ház, úgy hogy most már nincs belőle semmi csak 3 óriási gödör. Kirepült tövestül az öreg cseresznyefa, eltűntek a többi gyümölcsfák is, még a kerítés is. Semmi nem maradt, csak az egyik bombagödör szélén kinyílt a régi kert egy maradéka, egy árva mályvarózsa. De eltűnt az egész Piritó utca, úgy hogy nem is tudnál tájékozódni, hogy mi hol volt. Még sok mindenről lehetne írni, de majd legközelebb. Most már azt szeretném, ha ti írnátok részletesen magatokról mindent. Irjál részletesen Julikáról meg Mariskáról, irjátok meg hogyan éltek, mit csináltok, mik a terveitek, minket minden érdekel. Legjobb lenne ha egyszer majd hazajöhetnétek és összegyűlve az egész család úgy mint a régi karácsonyokkor és addigra elmulna minden baj és keserűség ami most még fáj és úgy örülhetnének egymásnak. Talán ez is eljön még. Várjuk leveleteket. Sok szeretettel csókolunk mindnyájatokat.

Ilonka és Jenő

2. sz. levél

1946. VII. 18.

Kedves Laci!

Leveledet, a könyvet s a két ujságküldeményt köszönettel megkaptuk. Az első cikked is nagy örömet jelentett, hát még a második. Tartalmilag is „ül” minden mondata, de ami a majdnem könnyekig hatott meg az a nívó volt, az emberi hang, amelyen már olyan rég nem hallottunk ezen a tájon; és a stílusérzék. Amint elolvastam rögtön le is gépeltem az egészset, hogy minél gyorsabb tempóban járja körül a körünket alkotó embereket. Mindnyájan osztatlan lelkesedéssel és meghatódottsággal olvasták. – Mielőtt tovább mennék, be kell jelentenem egy szörnyű kellemetlen személyi hírt, vitaminhiányból kifolyólag ingyulladásom van, s az olyan pokoli kínokkal jár, hogy szinte szeretném összezuzni a fejemet mindenestől, kb. három hete tart, olyan vehemens és nem csökkenő, hogy az orvos minden biztatása ellenére is

kezdek kétségbeesni. Rengeteg citromot fogyasztok, ez állítólag az orvossága, de egyelőre ez nem érezteti hatását. Ezért is késtem olyan soká a levéllel, s ennek tudd be a sok hibát is, amivel levelem valószínűleg tele lesz. – Pedig beszámolni való van igazán elég. Lezajlott a reszlovakizáció,² igazán csábító falragaszokkal szólitották fel a népet, pl. az egyik ilyen volt: Občania! V najbližšich dňoch opytujú sa Vás sčítaci komisári: Si slovák alebo maďar? – Keď citíš v sebe len iskiерku slovenskej alebo slovenskej rodovosti hlas sa za slováka, lebo len slovák je československým štátnym občanom, a len československý štátny občan nemusí sa obávať čo mu prinesie zajtrašok. Volte rozumne a len v prospech seba!³ Ezt megtanultam könyv nélkül, hogy meg tudjam neked írni, mert tudom, hogy érdekelnek az itthoni dolgok. Szóval a magyarok, megkapták az utolsó lehetőséget, de a hülyék,! nem tudták felfogni mit kíván az érdekük s nem nagyon reszlovakizáltak. Főleg a falun viselkedtek egységesen, itt Ujvárbán pl. a tanári kar, gondolván azt, hogy ha már mindenünket elvesztettük, legalább szemem ne kelljen köpni önmagunkat ilyen arányú köpenyeforgatásért, s abban a reményben, hogy többet ér majd idővel a csehszlovák köztársaságnak is egy becsületes magyar ember, mint egy kétszínű. Ezt persze ki kell várni. S voltak türelmetlenek is, pld. Szilassyék, Szirmákék, az ő reszlovakizálásukat pedig nem fogadták el. Képzeld el mostani lelkiállapotukat. A falukon egynéhány helyen tévesen fogták fel a dolgot, és visszaélésekre került sor. Pl. lefogtak embereket, azon a címen, hogy izgatnak a reszlovakizáció ellen. Ezen vád ellen természetesen a legjobb cáfolat, ha az illető reszlovakizál. – Egyeseket Z.-ről 8 családot kiutasítottak, de miután az ilyen visszaélésekről a felsőbb hatóságok értesültek, rögtön beszüntették azokat. – A beiratások is megvoltak. Alda másodikba fog járni, persze szlovákba, mivel más nincs. Jobb szerettem volna ugyan, ha legalább az elemit az anyanyelvén végzi, mert Koménskyvel egyetértek, hogy csak az anyanyelven való tanulás hathat termékenyen a gyermek lelkére, de hát erre nincs lehetőség. Már nyugtalankodtam június végén, hogy esetleg Alda még egy évet elveszit, mikor szerencsére megjelentek a plakátok:, amely szerint Dodatočny zápis v septembre nebude, a do slovenskej školy treba zapísať: 1./ slovenské deti, 2./ deti ktoré v minulom roku chodily do slovenskej školy, 3./ deti ktorých rodičia súhlasili s reslovakizáciou 4./ tie deti ktoré do vymena obyvateľstva chcú chodiť do slovenskej školy. Všetky ostatné deti maju sa prihlásiť na súpis.⁴ – A súpisra hárman jelentkeztek: A két Krammer és a Kucsera Lajkó egy kislfia. – Alda júniusban Rózsahegyén volt három hétig egész hihetetlenül sok ragadt rá ezen rövid idő alatt, s most itthon is csak szlovákul beszélek vele, úgy, hogy azt hiszem nem lesznek tulságos nehézségei az iskolában. – A mi átvételünkről még mindig csak kósza hírek terjengnek, az állampolgárságot ellenben két kiskorú gyerekemmel együtt megkaptam, mint kivételezett magyar. Ez talán az első biztos pont az életünkben. Bátyád egyelőre még mindig üdül, s úgy belejött a lendületbe az utolsó időben, hogy körülbelül a száz kiló körül jár sulyban. Nem tudom megérteni, hogy bírja elviselni ezt az életformát. Ő az egyetlen aki ebbe a teljes passzivitásba süllyedt, a többiek mégis mind csinálnak valamit. Igaz ugyan, hogy jól megtanult oroszul, s jó pihent az idegzete, s talán ez is jó lesz valamire.

A gyerekek nagyon jól vannak. Ágnes ugyan még nem jár, még nem is áll, de mászik, hason csuszkál előre, hátra, s néha úgy hasonlít Déneskére, hogy majd megszakad belé a szívem. Az utóbbi időben jól megnőtt és sulyban is gyarapodott, s főleg nagyon jó nyugodt játékos jókedvű baba. Húson kívül már mindent eszik, főzelékeket és már kifőtt tésztával is próbálkoztunk. Most a paradicsom a főattrakció azt majszolja jó étvággyal, mindennap egyet. – Ildikó is aranyos, most volt egy hétig Zsigárdon, ott mindig nagyszerűen érzi magát, Ilonka térben és időben teljes sza-

badságot ad neki, ellentétben a nagyanyai szigorral, s időnként ezt én is helyeslem. t.i. a teljes szabadjára engedést. – A hőség egyikét nap óta ill. megszakításokkal hetek óta szinte pokoli, bár lakásunk jó szellős, mégis sokat szenvedünk.

Szép lehet most esténként vidéki házatokban. Esténként a balkonon ülve sokat gondolkodok rátok egyedüliségemben. Juliskát és Mariskát sok szeretettel csókolom Téged sok szeretettel üdvözöllek.

Anikó

Ui.

Jövő hét elején jön Zahradník, a cikket odaadjuk neki, megkérjük fordítsa le és juttassa el a címzetthez ... különben a bátyád is írt.

Mariskát csókolom. Alda

3. sz. levél

1946. XI. 26.

Kedves Lacink!

Már régen nem kaptunk hírt rólatok. Hallottuk, hogy mult szombaton előadtál a rádióban, de sajnos csak későn mondták meg és így nem hallgathattuk. Pedig igazán ránk férne egy kis vigasztalás, erősítés. Most igen levert hangulatba vagyunk, mert a köbölküti, muzslai meg a kisujfalusi események⁵ igen lehangoltak bennünket meg az egész környéket. Biztosan hallottatok már a dolgokról. Az említett helyeken erős karhatalom jelent meg, kidobolták, hogy senkinek a házát elhagyni nem szabad. Akkor azután kijelölt családokhoz bementek és kényszerítették őket arra, hogy házaikat elhagyva a sebtében összezsomagolt holmijukkal vagonba rakodjanak és elszállították őket ismeretlen helyre. Leginkább békés 10 hold körüli kisgazdák voltak az áldozatok, olyanok, akik nem szerepelnek a Magyarországra telepítendő listáján. Állataikat persze ott kellett hagyniuk. Egy kisujfalusi szemtanu a következőket mesélte: a falu 3 napig ellenállt a karhatalomnak. Mivel másképp nem boldogultak, összeszedték a nőket és gyerekeket, berakták a vagonba végül a férfiakat megbilincseltek és úgy tudták csak berakni. De olyan sírás és jajveszékélés volt, hogy a karhatalom jobb érzésű tagjai levetették az egyenruhát és nem voltak hajlandók tovább közreműködni. Az elhurcolt családok senkivel nem beszélhettek, senkitől el nem bucsúzhattak. Köbölkuton például beraktak egy asszonyt, aki két nappal azelőtt orvosi beavatkozással szült. Állítólag még Pozsonyig sem értek, meghalt. Lehet így bánni demokratikus korszakban ártatlan emberekkel? Most faluszerte ezt tárgyalja mindenki, könnyes szemekkel. Nagyon lesújtó dolog ez. Mit lehet egy országtól várni, ahol ilyesmi megtörténhet? Lehet itt demokráciáról, emberi jogokról stb.-ről beszélni? Az első híreket, amit hoztak nem hittük el. Ugy hangzott mint egy rémregény a legsötétebb középkorból. De azután szavahihető szemtanúk is megerősítették a híreket. Állítólag folytatódik az akció Párkány vidékén. Az elhurcolt családok további sorsáról nem hallottunk. Mióta ezt hallottam, nagyon fel vagyok háborodva. Legszívesebben már holnap felszedném a sátorfát, mert semmi kedvem nincs ilyen demokráciában élni. Sajnos nem vagyunk rajta a kitelepítési listán. Egyébként megvagyunk. Tanítunk a katakombákban. A gyerekek tanulási kedve és ragaszkodása kárpótol némileg a többi dolgozóért. Mamika jól van, ő most nagyra van, mert mint kitelepített egyén, a magyar állam védelme alatt áll. Irjatok valami biztatót, hogy legalább reményeink legyenek. Juliával és Mariskával együtt mindnyájan szeretettel csókolunk:

Ilonka

4. sz. levél

1947. I. 14.

Kedves Júlia és Laci!

Karácsonyi leveleteknek igen megörültünk. Sokat emlegettünk benneteket az ünnepek alatt. Még mielőtt leveletek megérkezett volna, beszélgettünk arról, hogy vajon szokás-e ott is a karácsonyfa, hogy lesz-e nálatok. Leveletekből azután megtudtuk a választ, hogy ti is éppen úgy ünnepeltétek a karácsonyt, mint itt szokás. Mariska már nagyon aranyos lehet, szeretnénk már látni.

A körülményekhez képest mi is kellemesen töltöttük el az ünnepeket. Hazajötték a gyerekek, Dönci is. Egy hónapos szünetet kaptak, és hogy Feriét nemileg tehermentesítse, hát hazajött. Használt neki az újhelyi tartózkodás, mert saját bevallása szerinte hét év alatt összesen nem tanult annyit, mint ez alatt a néhány hónap alatt. Megjött a volt cselédünk is Csehországból, ahol most dolgozik. Tudniillik senkije sincs, és hozzánk jön „haza”. Így hát megélnékült egyébként csendes házunk. Most már szétmentek és újra csak hárman vagyunk. Folytatjuk tovább a tanítást és várjuk, hogy mit hoz a jövő. Lassan már elfogynak a környékről a régi ismerősök. Már alig van itt magyar tanító. Mi is foglalkozunk a gondolattal, hogy ha el tudunk helyezkedni, tavasszal átmegyünk. Így ha végrehajtják a lakosságcserét, mamikával együtt mennénk. Csak még egyelőre bele kell magunkat élni ebbe a gondolatba. Ha a lakosságcserét végrehajtják, nincs értelme itt maradni, mert a községnek kb. fele a listán van, másik felét meg belső kolonizációval intézik el. Ez az utóbbi most a legnagyobb réme a lakoságnak. Időközönként jönnek a rémhírek hol innen, hol onnan. A mi községünkre egyesek szerint 15-e után, mások szerint februárban kerül a sor. Az emberek emiatt állandó izgalomban élnek. Már többen kérvényt adtak be, hogy vegyék fel őket a kicserélendők listájára. Hogy milyen lelkiállapotban élnek az emberek, arra jellemző, amit egy ismerősünk mesélt. Az illető egyik háznál volt, amikor teherautó állt meg a ház előtt és két katona ment be valamit kérdezni. A házbeliek az ijedtségtől nem tudtak megmozdulni, és nem tudtak szólni, mert azt hitték, hogy értük jöttek. A legutolsó hírek szerint Kamocsáról vittek el 60 családot. A Szudéta-vidékre viszik őket béresnek az új földesurakhoz. Aki nek a Kisalföldön 4-5 hold földje volt és még bérelt hozzá 5-6 holdat, annak igen nehéz abba belenyugodni, hogy más szolgája legyen. A rokonságban is elég baj van. Nem tudom emlékszel-e Burián Tónira, a szenci patikusra. Két évi kényszermunkát és vagyonekobbzást kapott. Tallóson Bihercz Pista, Gödölle Béla szintén vagyonekobbzást kaptak. Langban Sanyiek a cserelistán vannak és így tovább. Még szerencse, hogy nekünk a vagyonekobbzástól nem kell félni.

Jelenleg azért nincs rossz dolgunk. Mindenfelé a faluban ölik a disznókat. Még soha életünkben annyi hurkát meg egyéb disznóságot nem ettünk, mint most. Aki 2 disznót vágott, az nem evett annyi kolbászt, mint mi. Csak sajnos már nemsokára vége lesz a szezonnak.

Mamika jól van, egészséges. Igen jó, hogy vezeti a háztartást, mert így tudok a magántanulóimmal foglalkozni. Igen szeret mamika sürgögni-forgogni, még pöröl is néha. Ebből is látszik, hogy milyen jól érzi magát.

Irjatok magatokról, Mariskáról. Tud-e már járni, beszélni. Irjatok valami jó hírt. Mindnyájatokat sok szeretettel csókolunk:

Ilonka

Én is szeretettel csókollak mindannyitokat: Mama

5. sz. levél

1947. január 20.

...

Már régebben megírtam a levelet, de nem volt alkalmam feladni, így most már hozzáírom az utóbbi napok szomorú szenzációját. Tegnap elhurcoltak 100 családot innen. Dolgos, békés magyar parasztokat, többnyire 5, 10, 15 sőt 20 holdas kisgazdákat. Közöttük van sok jó emberünk és sok kedves tanítványunk. Ezért az utolsó 3 nap lelkileg nagyon megviselt bennünket. Néhány nap előtt arra ébredtünk, hogy a falu meg van szállva, körül van zárva karhatalommal. Azután kidobolták, hogy mindenki otthon tartózkodjék és „Istenbe vetett bizalommal” várja a következményeket. A kiszemelt családokhoz cédulát vittek, amelyiken rajta volt a munkára kötelezettek neve, alul meg azok neve, akik kötelesek velük menni. (A lényeg az, hogy az egész család menjen és a ház üres maradjon). Rajta volt továbbá annak a cseh gazdának a neve, akikhez az illető be van osztva szolgálatra. Azután kidobolták, hogy mit lehet vinni. Egy szoba és konyhabútort, élelmet, edényt. Állatok, gazdasági felszerelés, gabona mind itt marad. Először az emberek szaladgáltak fűhöz-fához, még a szalmaszálhoz is kapaszkodtak, hátha lehetne valamit segíteni. Mikor rájöttek, hogy minden hiába, kétségbeestek, sírtak, jajveszéltek. Felnőtt emberek úgy sírtak, mint a kisgyerekek. De meg lehet érteni annak a becsületes parasztembernek a lelkiállapotát, aki egész életében nem csinált mást csak kora reggeltől késő estig dolgozott, akit a világpolitika nem érdekelt és akinek a véleményét nem kérdezték az aki most egyik óráról a másikra otthontalanná, vagyontalanná vált és mehet idegenbe más szolgájanak. Legsíralmasabbak voltak azok a szegény 60-70 éves öreg emberek és asszonyok, akik egész életükben itt éltek a faluban és most meghalni viszik őket idegenbe. Következő napra már a kétségbeesésbe belefáradtak és csendes apátiával túrték, hogy a katonák teherautókra rakják a batyukat, őket a tetejére, és a vasútra szállítsák őket. Az autó tetejéről integettek búsan az itt maradtaknak és sehogy sem értették, hogy miért kell most nekik mindent itt hagyni elmenni. Mit is vétettek ők tulajdonképpen. Délután kettőre felrakták a vonatra mind a száz családot. Sok kisgyereket is a párhetes csecsemőtől kezdve. Este 6-kor indult el a vonat. Akkor még egyszer kitört belőlük a sírás és jajveszélés, de azután a vonattal együtt ez is eltűnt a sötétben. Most már minden csendes, az élet megy tovább, de olyan a falu, mint a temető. És ez történik sorban minden faluban. Az itt maradtak félnek, hogy mikor kerül rájuk a sor. (Állítólag a következő transzport febr. közepén indul Kelet-Szlovákiába). Ha ez tovább folytatódik és senki nem segít, akkor itt rövidesen nem marad más csak egy csomó elsodort falu. Ezek az események velünk is beláttatták az itteni élet reménytelenségét és megerősített bennünket abban, hogy az egyetlen megoldás átmenni. Szerettük volna utolsónak elhagyni a hajót, de attól félünk, hogy később már nem lehet elhelyezkedni. Irjatok minél előbb. Mindnyájan csókolunk: Ilonka

6. sz. levél

1947. I. 31.

Kedves Juliska és Laci!

Kiváncsi vagyok megkaptátok-e jan. 20.-án írt leveletem, melyben beszámoltam az itteni eseményekről. Ezt írájatok meg, ha írni fogtok. Most leginkább azért írok, mert

a napokban járt nálunk Szalag Győző. (Az a fiatalember, akivel a múlt évben ott találkoztál) Címedet kérte, mert írni akar neked. Valamilyen iratra volna szüksége, hogy Franciaországba mehessen. Arra akarlak én is kérni, hogy ha teheted légy segítségére. Az ő családja is a szerencsétlen magyarok közül való. Elhurcolták 62 éves apját, két bátyját, nővérét, sógornőjét 5 hetes csecsemővel betegen. Ő útközben megszőkött, de itt már nincs mit keresnie, mert a házukban már správca⁶ ül. Itt hagytak 18 hold földet, 12 db marhát, szép házat és most béresek. A fiu járt már a francia konzulátuson és ott előzékenyen támogatták tervében. Azt hiszem már írt is neked közben.

Az elvitt családok már írtak. Azt írták, hogy nem ahhoz a gazdához mentek, akireh irányítva voltak, hanem a vonat előtt sorba álltak és ott az igénylők válogatták őket, mint vásáron. Először elkelték azok a családok ahol nem volt kisgyerek. Azután a kevés gyerekesek és így fokozatosan. Egy-két apró gyermekes család senkinek sem kellett. Amikor írtak, azok még a vagonban fagyoskodtak.

Az itthon maradottak állandó izgalomban vannak. Folyton terjengnek a rémhírek, hogy újabb transzportot fognak indítani. Olyankor már mindenki ész nélkül szaladgál, hogy hova fusson, hova bújjon. Senki nem dolgozik, mindenki adja el az állatait, (persze senki nem vesz, csak egy bizonyos erre teremődött népfaj) szedik szét a csűröket és a deszkákból ládákat csinálnak, hogy ha csomagolni kell, hát legyen. Nem tudom hova fog ez az állapot vezetni. Az elhagyott javakra már megjelentek az igénylők. A környéket már elintézték, ide írom az eredményt: N. 220, F. 240, P. 210, D. 120 család.⁷ Februárra újabb hullámot ígérnek.

Mindig jobban erősödik bennünk az az elhatározás, hogy átmenjünk. Írd meg majd erről a véleményedet.

Döncinek sikerült a karácsony utáni átkelés és már újra Feriéknél van. Öcsi egyből bukkott a félévben. Anikó szerint általános viszonylatban ez jó eredmény. Mamika jól van. Irjatok majd a kis Mariskáról. Most eszembe jut egy beszélgetés, amit még a multkoriban hallgattam, amiből kitűnik, hogy errefelé még a gyerekeknek is gondjaik vannak.

Két hatéves kislány beszélgetett. Ime:

– Anyám mondta, hogy katonák gyűnnek, telepíteni fognak.

– Minket nem visznek el, mert nekünk fehér cédulánk van. (akik a cserelistán vannak)

– Nekünk is van, de mink háborús bűnösök vagyunk.

– Nem vagytok háborús bűnösök, mert azoknak rózsaszín cédulájuk van.

– Hiába is mondd, mert háborús bűnösök vagyunk.

Mindenesetre jellemző a helyzetre. Most még egyszer visszatérek a levelem elején említett fiatalemberre és kérek, ha lehet valamit tenni szegény hontalannak az érdekében, tedd meg. Feltételezem, hogy ő levelében megírta, hogy miről van szó. Mindnyájukat sok szeretettel csókolunk: Ilonka, Jenő, Mamika

7. sz. levél

Kedves Laci és Julia!

Leveleteket mind a kettőt megkaptuk és a fényképet is. Mariska igen helyes rajta, olyan, mint egy nagy... Nehezen tudom őt elképzelni, mert Anikó Ágneskéje még nagyon csöppecske. Jár és beszél ő is, de igen kicsi. Mariska olyannak látszik, mint-

ha már három vagy négy éves volna. Ez a tavaszi kirándulás biztosan jó hatással volt rá.

Most már régen nem írtam nektek, mert közben válságban voltunk. Nem tudtuk, hogy hogyan határozzunk jövőd sorsunkról. Most mégis több mindent figyelembe véve úgy határoztunk, hogy egyelőre itt maradunk. Jenőt ugyanis időközben kinevezték Vöröskőre állami tanítónak. (Trencsénteplic közelében van) Ő egyedül elmegy oda, mi meg továbbra is itt maradunk és megvárjuk az események további alakulását. Megvárjuk, hogy mi lesz az itteni lakosság további sorsa. Hátha még szükség lesz itt magyar tanítóra. Ugyis már nagyon kevés van belőlük. Jellemző az itteni helyzetre, hogy ugyanazon a héten, amikor Jenő a kinevezést kapta, mint kivételezett (aminek előfeltétele a demokratikus gondolkodás és antifasiszta magatartás) ugyanazon a héten kapott idézést a népbírósághoz, mint kolaborant.⁸ A népbírósági tárgyalás már le is zajlott, az volt a vád, hogy a háború utolsó idejében a község katonai parancsnoka volt. Felmentették, mert a tanúk igazolták, hogy ebben a minőségben is csak a lakosság érdekeit tartotta szem előtt. Általában sokszor tapasztalható, hogy a jobbkez nem tudja mit csinál a bal. Így van Mamika is. Mert míg egyrészt a cserelistán szerepel, másrészt meg „spolahlivost”-ot kapott és ennek alapján kapja a nyugdíját. Mióta a deportálásokat megszüntették, azóta a hangulat nyugodtabb. A lakosságcsere nem izgatja nagyon a kedélyeket. Úgy tudjuk, hogy 15.000 embert, mintegy 3000 családot akarnak a tavaszt folyamán kicserélni. Egyelőre a lévai és galántai járásokról van szó, de sehol nem vált ki a dolog nagyobb izgalmat. Leginkább az érdekelné az embereket, hogy mi lesz azokkal, akik itt maradnak. Imrus írta, meg már itt is hallottuk, hogy az elbocsájtott tisztviselők részére 1946. máj. 15-től szociális segélyt fognak kiutalni. Ennek nagysága a szolgálati évek számától függ. Kettőnk részére elég tekintélyes összeg lenne. Ezért Imrus is azt tanácsolta, hogy egyelőre maradjunk. Február hó holymán még volt néhány izgalmas nap a faluban. Ujra körülfogta a karhatalom és megint 86 családot akartak elhurcolni. Minden éppen úgy folyt le, mint az első esetben, csak most már aki tehetta elbújt. Nálunk is jó bújóhelyek vannak, itt is sokan voltak elbujva. A harmadik napon a katonaság hirtelen parancsot kapott és egy órán belül elhagyták a falut. Senki sem tudta, hogy mi történt. Az emberek nem hittek a szemüknek, csak lassan mertek előbújni. De a kiszemelt 86 család hetekig nem aludt otthon, mert féltek, hogy éjjel hirtelen megjelennek és felrakják őket a teherautókra. Nálunk is két család aludt két hétig. Most már megnyugodtak. Nem tudjuk meddig marad így és mikor kezdik újra. Az elhurcoltak igen szomorú leveleket írnak. Most tavasszal már nagyon kínozza őket a honvágy, húzza a föld. Panaszkodnak, hogy vannak akik még egy fillér fizetést sem kaptak. Az itteniek közül már két férfi meghalt ott. Tallósról Béláékat is el akarták vinni Csehországba, de megszöktek. Sokáig nem mehetek be lakásukba, de most már úgy halljuk, hogy otthon laknak. Nem tudjuk, hogyan fog és mikor az itteni helyzet megoldódni. Általában az a vélemény, hogy csak egy háború tudja a helyzetet kibogozni.

A húsvétot békésen töltöttük. Őcsi itthon volt, de Dönci nem jött haza, mert már nemsokára lesz az érettségi írásbelije. Saját bevallása szerint sokat tanul. Anikó még Ujvárbán van és tanít, mert odaátrol olyan értelmű üzeneteket kap, hogy amíg lehet maradni, maradjon. Imrus is írta, hogy hazajön és minket is meglátogat, de eddig még nem jelentkezett. Ti biztosan, mint ahogy jelezted, Nizzában töltöttétek a húsvétot. Mindkettőtöket a kis Mariskával együtt sok szeretettel csókolunk: Ilonka, Jenő, Mama.

8. sz. levél

Zsigárd, 1947. VI. 19.

Kedves Juliska és Laci!

Már igazán régen nem írtam nektek, de azért sokszor, naponta emlegetünk benne-teket. Hogy nem írtam az utóbbi időben annak az volt az oka, hogy mióta Jenő elment, én vettem át az ő magántanulóinak a tanítását is és különösen most a vizsgák előtt úgy el voltam foglalva, hogy az utolsó tanítványom minden nap este ~ 10-kor ment el. Nem akartam, hogy a gyerekek tanulásában fennakadás legyen, azért a megkezdett anyagot be akartam fejezni. Most 15.-én már befejeztem az iskolai évet 40 elemistával és 5 polgáristával. Így most már vakációzom. Most köszönöm meg a helyes fényképeket, amiket küldtetek Mariskáról. Igen helyes a képeken. Már úgy örültünk, hogy a nyáron meglátjuk őt és Juliskát is megismerjük. Ugyanis Imrus mondta, hogy készültök haza a nyáron. Már egész vonalon lázas izgalomban volt a rokonság a hírre. Most azután jött Laci utolsó levele, amelyben írja, hogy már bizonytalan a dolog. Igen sajnálnánk, ha elmaradna, bár az oknak, ami miatt elmarad, szintén örülünk. Olyan sikerült gyerekből, mint amilyen a Mariska is, kár lenne csak 1 példány. Legközelebbi leveletekben írjátok meg, hogy mit határozatok az útról.

Mi most már könnyebben vagyunk, mert megkaptuk a sokat emlegetett létminimiumot és Jenő is megkapta a fizetését 1947. IV. 1-től. Így most pillanatnyilag anyagi gondjaink nincsenek és ki tudtuk fizetni a legfontosabb adósságainkat. Ugyan még valamennyit nem, mert még nektek is adósok vagyunk. Ugyanis Dönci vizsgáira, tandíjára és egyéb kiadásaira Feriék abból a pénzből használtak el, amit te Új helybe utaltattál. Mivel forintot szerezni és azt át küldeni igen nehéz, azért úgy leveleztük meg Feriékkel, hogy ha hazajöttök, úgyis szükségetek lesz itteni pénzre és majd akkor elszámoljuk veletek.

Jenő most már két hónapja nincs itthon. Igen nehéz szívvel ment el, de azután kellemesen csalódtunk, mert nagyon barátságosan fogadták és az egyszerű falusi szlovák nép között nyoma sincs annak a gyűlölködő sovinizta szellemnek, ami az uralkodó irányzatot jellemzi. Egy hét múlva már itthon lesz Jenő. Népesedik a család. Dönci már itthon van. Leérettségizett. Azt mondja, hogy igen sokat tanult, mivel az Ica néni igen szigorú volt. De azért sajnós a régi bűnök figyelembevétel csak „elégéses” rendű lett. Most azután nagy a gondunk, hogy tovább mi történjen vele. Feri ajánlotta, hogy adjuk be itt gyógyszerészyakornoknak, közben megtanulja a nyelvet, nosztrifikáltatják az érettségi bizonyítványát, és itt tanuljon tovább. Ennek hátránya, hogy nincs kedve a gyógyszerészi pályára, másrészt még fennáll a régi elintézetlen ügye. Ha elítélik és azt leüli, akkor már nem kap állampolgárságot és akkor nem is tanulhat itt. Ő a műegyetemre szeretne menni, mert vegyészmérnök szeretne lenni. Csak kérdés, sikerül-e bejutnia, győzzük-e majd anyagilag. No meg a háttáron való átjutások, pénzküldés mind sok nehézséget jelent. Dehát reméljük, hogy mint minden, ez is elintéződik valahogyan.

Öcsiről sem írhatok valami jót. Sajnos megbukott és osztályt kell ismételnie. Igen el van keseredve, mert nagyon sokat tanult.

Mamika jól van. Egészséges és neveli a baromfiakat, kacsákat meg a csibéket. Tallóson Béláéknak sikerült végre az otthonukba visszakérülni. Még nem tudják, hogy mi lesz velük, mert kitélepítési lapjuk nincs. Sanyiéék, azt hiszem, hamarosan sorra kerülnek, mert az újságban volt, hogy Csallóköz kicserélése következik. A vág-

selyei járásból kicserélésre kerül 1240 család. Tőlünk el fog menni 310 család. A községnek kevesebb mint 1/3-a marad csak itt, mert 100 családot már a télen elvittek Csehországba. Az első transzport tőlünk jul. 16-án indul. Igen szomorú nyár lesz ez. Nem tudunk beletörődni ezeknek a szegény parasztoknak a tragédiájába. Bár teljes nyugalommal veszik tudomásul a dolgot, de azért nagyon keserűek. Nagy dolog azért megválni az ősi földtől és a háztól. Bár odaát igyekeznek mindenben segítségükre lenni, de az elvesztett szülőföldet nem tudják pótolni. Ilyen örült dolog még a világ kezdete óta nem volt, hogy földműveseket a legnagyobb nyári munka idején cserebérelni. Olyan a határunk, hogy az siralom. Egy része azért silány, mert hozzá nem értő emberek kezében van, a másik része meg azért nem terem, mert azok, akik az első transzportokba vannak beosztva már nem dolgoznak, mert tudják, hogy ők már aratni itt nem fognak. És így van ez az egész környéken. Mennyi költséggel jár ez az egész dolog mind a két ország részéről. Ezenkívül az aratás előtt átvitt embereket a jövő aratásig ott élelmezni kell. Hogy mi lesz ennek a vége? Azt hiszem teljes gazdasági csőd minden oldalon. És végén senki sincs megelégedve. Még azok sem, akik önként jöttek ide túlról, mert nem kapták meg azt, amit a propaganda ígért. Elfoglálnak olyan gazdaságokat, ahol sem állat, sem felszerelés nincs. Mert azt az itteni magyarok elvitték, az idejövőknek meg nem volt, mert sohasem voltak földművesek. Minden gazdaságot az államnak kell berendezni. Hogy miért kell az emberek életét mesterségesen nagy költséggel elrontani? Ha ezt a sok költséget és energiát másra fordítanák, mennyi minden hasznosat lehetne csinálni. Az átjövők nagy része nem is szlovák. Az ottani „háborús bűnösök” így iparkodnak menedéket találni. Sok fonák helyzet adódik elő ezzel kapcsolatban. Pl. Léváról kitelepítettek egy Hornyák nevű családot, akik mind jól beszéltek szlovákul. A helyükbe jött egy Mindszenty nevű család, akik egy szót sem tudnak. Gútán meg az egyik repatriált család gyereke kiment az utcára és ott egy gutai magyar gyerek megverte. Erre ordítva szalad be hogy: „édesanyám az a bűdös tót megvert”, mire az anyja suttogva csitítja, hogy „ne mondj ilyeneket, mert te vagy a tót”. És számtalan ilyen eset van. Az első transzportok között mamika neve nem szerepel. De mi Imrussal megbeszéltük, hogy ha arra kerülne a sor, nem engednénk el Mamikát, legfeljebb csak akkor, ha mi is mennénk. Más baj nem történhet, mint hogy nem kap nyugdíjat, meg élelmiszerjegyeket. De ha mi megélünk, akkor neki is jut. Most már itt megszokott, ez is nehezen ment, most megint öregségére menjen új helyre, új otthonba?

Igy állnak nálunk a dolgok. Irjatok majd Mariskáról meg a nyári utazásról is. Mindnyájatokat sok szeretettel csókolunk: Ilonka.

9. sz. levél

Zsigárd, 1947. X. 12.

Kedves Juliska és Laci!

Már nagyon régen nem írtam nektek, pedig állandóan emlegetünk benneteket és sokat gondolunk rátok. Csak néhány hónapja megint olyan nyugtalan és ideges az ember, hogy sem az íráshoz, sem más dologhoz nincs sem kedve, sem türelme. Pedig a küldött aranyos fényképeknek nagyon örültünk, most megköszönöm őket. Szeretnénk már a kis Mariskát eredetiben is látni, a fényképek után itélve nagyon öntudatos kis hölgy lehet. Biztosan beszélgetni is tud már. Milyen nyelven beszél? Ágneska is sokat kotyog már. Ha engem meglát, mindjárt mondja, hogy: „keresztanyu

kalácskát kérek”. Mariskának is vannak már biztosan eredeti mondásai. Küldjeteek majd belőle szemléltetőt. Ilyenkor minden nap szolgálnak meglepetéssel az ilyen kicsikék, ami a szülőknek mindig újabb és újabb örömet okoz.

Beszámolómat először a családi fronton kezdem. Mi ketten mamikával Zsigárdon vagyunk. Jenő nem szívesen bár, de visszament Červený Kameňra. Öcsi Ujvárbán van, ismételi a VII. o.-t. Dönci Pesten van. Valami csodás véletlen folytán felvették az egyetemre, az orvosira. Majnem 3000 jelentkező közül csak 300-t vettek fel és ő is közöttük volt. Uglátszik a felvételi vizsgája nagyon jól sikerült. De igen nagy gond ez így taníttatni, pénzt, élelmet juttatni neki. Általában igen nagy gond az, hogy a család minden tagja másutt van. Nem győzünk csomagot küldeni hol ide, hol oda. Sokszor sajnálom, hogy tavasszal nem mentünk át, akkor még könnyebben lehetett volna. Mióta megkezdődött a kitelepítés, már nem lehet beutazási engedélyt kapni. Ha átmentünk volna, akkor legalább együtt lehetne a család.

Augusztus folyamán elment a faluból 130 család. Somogyba és Baranyába mentek.⁹ Eleinte igen panaszkodtak, hogy nem tudnak megszokni a hegyes, dombos vidéken. Most már azt írják, hogy kezdenek összemenni a hegyek, már nem látják őket olyan nagynak. Az elmentek helyébe megérkeztek az új telepesek. Olyan a falu, mintha kicserélték volna. Mindenütt idegen emberek és idegen beszéd. Akik még itt maradtak a régiek közül, azok is útra készülnek. Egész nap hangzik a ládák szögelése, mintha koporsókat szögelnének. Legnyugtalanabbak azok, akiknek neven nem szerepel a kitelepítési jegyzéken, mert azok nem tudják mi fog velük történni. Szeptember elseje óta állandóan Farkasd, Negyedet szállítják. Farkasdnak már kétharmad része elment. Imponáló az a nyugalom, ahogyan ezek a magyar gazdák itthagyják ősi földjüket, házukat. Olyankor szokta csak a szemét némelyik megtörölni, amikor a katona lezárja a lakást és neki már nem szabad többet bemenni. Ilyenkor még kötelet köt a kutya nyakára és vezeti ki az állomásra. Ők az utolsók, akik elhagyják a házat, a gazda meg a kutya.

A rokonság is szétszóródik már. Sanyiék Langból e héten mennek el, még nem tudják hova. Kozmáék Diószegről jövő héten mennek Vaskútra, Baja mellé. Buriánék sok hányódás után Tótkomlóson kötöttek ki. Olyan borzasztó ez, hogy mindenkivel elszakad az ember életéből egy darab. Tallósiak október végén mennek. Kitelepítettek azt az öreg nénit is, akinek a házában laktunk. A házat lefoglalták a csendőrök saját részükre és nekünk is ki kellett jönnünk a lakásból. Most egy elég egyszerű lakásban lakunk, ahol nehezen tudunk megszokni. Sokszor olyan nyugtalanság fog el, hogy legjobban szeretnénk csomagolni és menni valahova.

Anikót Zsolnára helyezték a leánygimnáziumba. Azt írja, hogy nincs rossz helye. Irjatok valami derűsebb dologról, mint amiket én írtam.

Valamennyiteket sok szeretettel csókolunk: Ilonka és Mamika

Jegyzetek

1. Érsekújvárt a háború utolsó hónapjaiban három ízben érte nagyobb bombatámadás, amelyeknek több ezer áldozata volt. Két alkalommal 1944 októberében (7-én és 14-én) harmadszor pedig 1945. március 14-én bombázták a várost. A levélben feltehetően az 1944. október 7-i bombázásról van szó.
2. A levél keletkezésének időszakában már befejeződött – s a levélben feltehetően erre történik utalás – a reszlovakizációs kampány és a reszlovakizációra jelentkezők összeírása. A reszlovakizációs kérvények felülbírlása viszont csak az ezt következő időszakban valósult meg. A Reszlovakizációs Bizottság csupán 1948 végén fejezte be munkáját.

3. Polgárok! A következő napokban számlálóbiztosok kérdezik meg Önöktől: Szlovák vagy, vagy magyar. Ha akár csak egy csipetnyi szlovák vért vagy származást éreztek magatokban, valjátok magatokat szlováknak, mivel csak a szlovákok lesznek csehszlovák állampolgárok, s csak annak nem kell félnie a jövőtől, akinek csehszlovák állampolgársága van. Okosan és saját magatok érdekében döntsetek!
4. Utólagosa beíratás szeptemberben nem lesz, szlovák iskolába kell beíratni: 1). a szlovák gyermekeket, 2). azokat a gyermekeket, akik a múlt évben szlovák iskolába jártak, 3). azokat a gyermekeket, akiknek szülei egyetértetek a reszlovakizációval, 4). azokat a gyermekeket, akik a lakosságcsereig szlovák iskolába szeretnének járni. A többi gyermeknek összeírásra kell jelentkezni.
5. Mivel az említett falvak lakosságát az elsők között hurcolták el a csehországi kényszerközmunkára, az események a sajtóban is nagy visszhangot kaptak. Annál is inkább, mivel az akciót több helyszínen is tragédiák kísérték. A Muzsláról a deportálás elől csónakkal Magyarországra menekülők közül például négyen a Dunába fulladtak.
6. A magyar szakkifejezéssel bizalmiaknak nevezett személyek a belső kolonizációra jelentkezett szlovák (esetleg cseh) nemzetiségű személyek közül kerültek ki. Megnevezésük is mutatja, hogy kizárólag az állam szempontjából megbízható személyeket neveztek ki ebbe a tisztségbe. A bizalmiakat a kényszerközmunkára elhurcolt személyek gazdaságainak kezelésével bízták meg, miközben azzal számoltak, hogy fokozatosan a gazdaság tulajdonjoga is rájuk száll. Vadkerty Katalin kutatásai szerint Dél-Szlovákia 16 magyar járásába összesen 2 767 bizalmi kapott birtokot, akik közül a deportáltak hazaérkezésekor 427 önként eltávozott, a többieket általában más birtokkal kárpóolták a hatóságok (vö. Vadkerty Katalin: *A kitelepítésektől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéből.* Pozsony, Kalligram, 2001., 86. p.).
7. Feltételezhető, hogy az ABC nagybetűi a Zsigárd környéki magyar falvakat jelölik, a számok pedig a Csehországba elhurcolt személyek számát. A betűk feltehető megfejtése: N – Negyed, F – Farkasd, P – Pered és D – Deáki.
8. Kollaboráns
9. A legújabb kutatások szerint Zsigádról összesen 144 családot telepítettek át Magyarországra, akik az alábbi Baranya és Somogy megyei településekre kerültek: Babarc 1, Beremned 1, Bonnya 23, Ecseny 70, Gadács 11, Lippó 9, Nágocs 5, Ráksi 4, Somogy-szil 8, Szrorosad 12 (vö. László Péter: *A lakosságcsere felvidéki és magyarországi települései.* In: Szarka László (szerk.): *A szlovákiai magyarok kényszertelepítéseinek emlékezete.* 1945–1948. Komárom, 2003., 245. p.).